

Snežana Ferjančić

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

REGRUTACIJA PODUNAVSKIH LEGIJA: X GEMINA

APSTRAKT: Ovaj rad je zamišljen kao treći u nizu članaka posvećenih regrutaciji podunavskih legija u doba principata. Proces njihovog popunjavanja novim vojnicima tesno je povezan sa romanizacijom u provincijama u kojima su bile stacionirane. Malobrojni epigrafski spomenici omogućavaju stvaranje opšte slike o popunjavanju legije X Gemina u II i III veku, za vreme njenog boravka u Panoniji. Izgleda da su glavna područja regrutacije bile Gornja Panonija i susedne provincije (Norik, Dalmacija).

KLJUČNE REČI: legija X Gemina, regrutacija, Panonija, Norik, Dalmacija.

Dunavski limes je, od vremena uspostavljanja pod Avgustom, štitió velik broj legija. Proces njihove regrutacije tesno je povezan sa romanizacijom provincija u kojima su bile stacionirane. U legijske logore na Dunavu neprestano su dolazili novi vojnici iz različitih krajeva Rimskog carstva. Njihovo prisustvo snažno je uticalo na romanizaciju domaćeg stanovništva.

Legija X Gemina je za vlade Julijevaca-Klaudijevaca bila stacionirana na Iberijskom poluostrvu. Napustila ga je nakratko u sedmoj deceniji I veka, kada je od 62/63. do 68. godine boravila na panonskom limesu. U Karnuntumu je zamenila legiju XV Apollinaris, koja je odvedena na istok, u rat protiv Parćana pod zapovedništvom Lucija Domicija Korbulo-
na. Legija X Gemina se 68. godine vratila na Iberijsko poluostrvo, a 70. godine bila je prekomandovana na Rajnu, kako bi učestvovala u borbama protiv pobunjenih Batavaca. U Donjoj Germaniji je ostala sve do početka II veka i Trajanovih dačkih ratova. Na Dunav je ponovo prebaćena 101/102. godine, da pojaća panonsku posadu. To je bilo neophodno jer

je XI Claudia premeštena na donji tok Dunava, dok su XIV Gemina i XV Apollinaris otposlale veksilacije u Prvi dački rat. Na početku svog drugog boravka u Panoniji X Gemina je bila stacionirana u Akvinkumu. U okviru preraspodele trupa na Dunavu, koju je 118/119. godine sproveo Hadrijan, prekomandovana je u Vindobonu, gde je ostala sve do pozne antike. Vojnici legije X Gemina služili su kao konzularski beneficijari u Gornjoj Panoniji i susednim provincijama.¹

Iako su epigrafski spomenici koji donose podatke o poreklu vojnika legije X Gemina relativno malobrojni, oni ipak omogućavaju formiranje opšte slike o njenom sastavu u II i III veku. Dobar deo legionara novačen je, izgleda, u Gornjoj Panoniji, kako na limesu tako i u unutrašnjosti provincije. Kao izvori regruta na Dunavu posvedočena su naselja oko matičnog logora Vindobone i susednog Karnuntuma. Porodica dvadesetpetogodišnjeg Atija Maksima živela je u Vindoboni. On je u naselju kod legijskog logora sahranjen zajedno sa svojom sestrom (*CIL* III 4571). Ulpije Augurin, koji je u legiji X Gemina služio u II veku, takođe je unovačen u Vindoboni. Na to ukazuje votivna ploča koju je Apolonu i Nimfama za svoje zdravlje i zdravlje članova svoje porodice posvetila njegova majka Klaudija Atuija (*CIL* III 4556).² Ona nosi keltski kognomen *Attuia*, koji je, osim u Vindoboni, posvedočen još dva puta u Noriku.³ Tridesetogodišnji Salvinije Valentin, pomoćnik centuriona (*optio*) legije X Gemina, bio je rođen u Karnuntumu (*CIL* VI 3625).

Regrutacija za legiju X Gemina vršena je, osim na limesu, i u unutrašnjosti Gornje Panonije. Porodica Vibija Emerita živela je u okolini beneficijarne stanice *Praetorium Latobiorum* (današnje Trebnje) na jugu provincije. On se u zavičaj vratio da sahrani svoga oca. Nadgrobni spomenik Vibija, od čijeg je kognomena sačuvan samo početak *Maxi[- -]*, pronađen je u selu Šmihel pri Žužemberku, u blizini Trebnje, gde su otkriveni ostaci rimske seoske vile (*villa rustica*) i Galijenov novac (*AIJ* 228).⁴ *Mensor* Publije Maksimije Materno verovatno je regrutovan u Neviodunumu (današnje Drnovo). Žrtvenik posvećen božanstvu čije ime

---

¹ Ritterling, *RE* XII 1678 sqq.; J. Gómez-Pantoja, Legio X Gemina, *Les légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon (17–19 septembre 1998)*, ed. Y. Le Bohec, Lyon 2000, 172 sqq. Za datum i okolnosti prelaska legije X Gemina iz Akvinkuma u Vindobonu vid.: K. Strobel, *Untersuchungen zu den Dakerkriegen Trajans. Studien zur Geschichte des mittleren und unteren Donaupraumes in der Hohen Kaiserzeit*, Bonn 1984, 92; idem, Zur Dislozierung der römischen Legionen in Pannonien zwischen 89 und 118 n. Chr., *Tyche* 3, 1988, 208, 214.

² Ploča je posvećena za zdravlje Klaudije Atuije, Augurina i osobe nepoznatog identiteta, od čijeg je kognomena sačuvan samo početak na kraju drugog reda: *Sec[- -]*. Momzen je prvu delimično sačuvanu reč u trećem redu dopunio kao *[so]ror* (*CIL* III 4556). To bi značilo da je reč o Atuijinoj sestri. Nojman pak smatra da je u pitanju drugi sin, koji je služio u I Frontoniana Tungrorum (A. Neumann, *Inchriften aus Vindobona*, *JbVGSW* 17/18, 1961/1962, 13, n° 18).

³ A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz* I, 277; *OPEL* I 217.

⁴ A. Hoffiler – B. Saria, *AIJ* 103 ad n° 228.

nije sačuvano bio je uzidan u Crkvu Sv. Martina u Velikoj Vasi (*AIJ* 229). Pretpostavlja se da je tu prenet iz obližnjeg Drnova. Neviodunum je, treba napomenuti, od vremena Flavijevaca uživao status municipijuma.⁵ Na zaključak da je Materno rođen u ovom gradu ukazuje okolnost da je žrtvenik posvetio zajedno sa svojim sugrađanima (*civibus suis*). Na jugu Gornje Panonije regrutovan je još jedan vojnik legije X Gemina. Reč je o Juliju Julijanu, koji je učestvovao u jednom od parćanskih pohoda Septimija Severa, a sahranjen je u Laodikeji u Siriji. U osmom redu njegovog epitafa stoji da je bio iz Gornje Panonije, iz okruga *Iovis* (*AE* 1994, 1770: *ex provincia Pannonia Superiore pago Iovis*). U Gornjoj Panoniji je posvedočen jedan okrug sličnog naziva. Iz epitafa jednog pripadnika carske telesne garde (*equites singulares*) saznajemo da se u oblasti municipijuma *Aquae Balissae* nalazio *pagus Iovista*.⁶ Čini se da bi naziv okruga sa nadgrobnog spomenika iz Laodikeje trebalo dopuniti kao *Iovis(ta)* i identifikovati ga sa pagusom posvedočenim na pomenutom natpisu iz Rima. U tom je slučaju Julije Julijan rođen na teritoriji municipijuma *Aquae Balissae*, osnovanog pod Hadrijanom.⁷ Nijedan od pomenute trojice regruta legije X Gemina sa juga Gornje Panonije nije unovačen u nekoj od rimskih kolonija. Vibije Emerit je po svoj prilici bio rođen u blizini beneficijarne stanice *Praetorium Latobicorum*, Publije Maksimije Materno verovatno u Neviodunumu, a Julije Julijan na teritoriji municipijuma *Aquae Balissae*. Ovi podaci su značajni jer ukazuju da se Močijev zaključak o popunjavanju panonskih legija teško može prihvatiti. Mađarski istraživač je smatrao da su pomenute jedinice popunjavane samo u kolonijama.⁸ Navedeni natpisi svedoče da su vojnici za panonske legije regrutovani i u municipijumima i drugim naseljima Panonije.

Redovima regruta iz Panonije pripada i Ulpije Maksim. On je umro u Ankiri, 5. septembra 195. godine, na povratku iz pohoda protiv Parćana (*AE* 1941, 166). U njegovom epitafu stoji da je bio Panonac (*natione Pannonius*). Pošto je Maksimova porodica civitet dobila od Trajana, pretpostavljamo da je regrutovan u nekoj od oblasti u kojima je Nervin naslednik davao građanska prava. Najveći broj novih građana posvedočen je

---

⁵ J. Šašel, Die regionale Gliederung in Pannonien, *Opera selecta*, Ljubljana 1992, 695; M. Lovenjak, Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum, *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia/Die autonome Städte in Noricum und Pannonien, Pannonia I*, ed. M. Šašel Kos – P. Scherrer, Ljubljana 2003, 95.

⁶ *CIL* VI 3297.

⁷ Za datum osnivanja municipijuma vid.: B. Schejbal, Municipium Iasorum (Aquae Balissae), *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia / Die autonome Städte in Noricum und Pannonien, Pannonia II*, ed. M. Šašel Kos – P. Scherrer, Ljubljana 2004, 99.

⁸ A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London–Boston 1974, 157.

na teritorijama Petoviona i Cibala, te u oblastima Jasa, Breuka, Eraviska i Andizeta.⁹

Mađarski istraživač L. Bakoči je smatrao da su dvojica konzularskih beneficijara legije X Gemina regrutovana u Savariji, gde su 208. godine posvetili žrtvenik Jupiteru (*CBFIR* 330).¹⁰ Ovu pretpostavku treba primiti sa velikom dozom rezerve, jer su naši *beneficarii* očigledno služili u pomenutom gradu. To, međutim, ne znači da su tu bili i unovačeni. Prvi, po imenu Marko Ulpije Finitijan, mogao je pripadati domaćem stanovništvu Panonije, na šta ukazuje gentilno ime *Ulpus*.¹¹ O poreklu drugog, koji se zvao Gaj Valerije Marcijan, nije moguće ništa određeno reći. Gentilno ime *Valerius* je u Rimskom carstvu najrasprostranjenije posle carskih gentilicija,¹² dok se latinski kognomen *Marcianus* relativno često sreće u severnoj Italiji, zapadnim i balkanskim provincijama.¹³

Regrutacija za legiju X Gemina vršena je i u provincijama u susedstvu Panonije, u Noriku i Dalmaciji. Dvojica vojnika unovačena su u Noriku, na teritoriji Vespazijanovog municipijuma Solve. Njihovi nadgrobni natpisi pronađeni su na lokalitetima u jugoistočnoj Štajerskoj, koja je ulazila u ager pomenutog grada.¹⁴ Epitaf Kalendina i njegovog brata Tertina, koji su podigli njihovi roditelji Tertulin i Tertula, otkriven je u selu Sv. Rupreht na Rabu (*CIL* III 5486). Ono se nalazi u blizini Glajsdorfa, jednog od dobro istraženih vikusa na teritoriji Solve.¹⁵ Kalendin je pripadao domaćem stanovništvu Norika. Njegov kognomen *Calendinus/Kalendinus* svrstava se u istočnonorički epihorski onomastikon.¹⁶ Fragment epitafa tridesetogodišnjeg konzularskog beneficijara Tiberija Klaudija Tercija i njegovog brata Tiberija Klaudija Blanda pronađen je u mestu Kajndorf blizu Hartberga, severoistočno od Solve. Treba napomenuti da su braća potekla iz vojničke porodice: njihov otac je služio u nekoj od rimskih legija. Njegovo ime, kao ni naziv jedinice u prvom sačuvanom redu epitafa, nisu sačuvani (*CBFIR* 250). *Beneficiarius consularis* po imenu Gaj Julije Saturnin regrutovan je u Dalmaciji. Bio je iz Salone, gde je i služio u drugoj polovini II veka. Nadgrobni spomenik, nađen u Solinu, podigli su mu brat Gaj Julije Pusinion i žena Domicija Belika (*CBFIR* 479).

---

⁹ O Trajanovoj politici davanja građanskih prava u Panoniji vid.: A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*, Budapest 1959, 114 sq.

¹⁰ L. Barkóczy, *The Population of Pannonia from Marcus Aurelius to Diocletian*, *AArchH* 16, 1964, 265.

¹¹ Schallmayer, *CBFIR* 271 ad n° 330 navodi da je Ulpije Finitijan verovatno iz Norika.

¹² G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969, 131.

¹³ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki 1965, 150; *OPEL* III 55 sq.

¹⁴ O teritoriji Solve vid.: G. Alföldy, *Noricum*, London–Boston 1974, 99.

¹⁵ O vikusu kod Glajsdorfa vid.: T. Fischer, *Noricum*, Mainz am Rhein 2002, 105 sq.

¹⁶ J. Šašel, *Ein ostnorischer Personennamen: Kalandinus*, *Opera Selecta* (n. 5), 143 sqq.

U legiji X Gemina su do sada posvedočena samo dvojica vojnika iz istočnih provincija Rimskog carstva. Oni su na panonski limes dospeli u vanrednim okolnostima, a ne u okviru redovnog procesa regrutacije. Aurelije Atik, na službi u Vindoboni za vreme dinastije Severa, verovatno posle 212. godine, bio je rođen u Sebasti u Frigiji. Od kipa koji su mu u zavičaju postavili zahvalni sugrađani sačuvana je samo baza sa počasnim natpisom. Iz teksta saznajemo da je Atikova porodica pripadala krugu lokalne municipalne aristokratije. On i njegovi preci bili su arhonti i buleuti u Sebasti (*SEG* 30, 1980, 149). Aurelije Atik je u legiju X Gemina mogao stupiti za vreme građanskog rata Septimija Severa i Pescenija Nigera ili u Severovim parćanskim pohodima,¹⁷ da bi se nadoknadili gubici u ljudstvu.¹⁸ Drugi vojnik iz istočnih provincija je veteran Marko Aurelije Roman, koji se posle časnog otpusa nastanio u Savariji. Na nadgrobnoj steli, koju je za života podigao sebi i članovima svoje porodice – ženi, sinu i snaji – stoji da je bio iz Antiohije (*RIU* 130). U istočnim provincijama Rimskog carstva posvedočen je relativno velik broj gradova ovog naziva. Najveći su Antiohija na Orontu u Siriji, Antiohija u Pisidiji i Antiohija u Kariji.¹⁹ Marko Aurelije Roman je, slično kao i Aurelije Atik, u Vindobonu dospeo u vanrednim okolnostima. Budući da je njegov nadgrobni spomenik nastao oko 200. godine,²⁰ možda je regrutovan dok je legija X Gemina učestvovala u parćanskom pohodu Lucija Vera.²¹ Regrutima sa istoka možda treba pridružiti i Marka Aurelija Bazilida, koji je sredinom III veka kao frumentarije služio u štabu namesnika Gornje Panonije u Karnuntumu (*AE* 1990, 797). On i njegov sin su kao *cognomina* nosili helenska imena *Basilides*²² i *Philetus*.²³ Ova okolnost ukazuje na moguće poreklo iz neke od helenofonih provincija Rimskog carstva.

U legiji X Gemina sporadično je posvedočeno i prisustvo vojnika iz zapadnih provincija carstva, odnosno iz severne Afrike. Dvojica legionara iz grada *Forum Iulii* u Narbonskoj Galiji – *M. Valerius Fidus* (*TitAq* 728) i *M. Seius Lucullus* (*AE* 1978, 784) – služila su u Akvinkumu, u prvim decenijama II veka. Obojica su mogla biti unovačena dok je legija X Gemina boravila u Donjoj Germaniji. Naša jedinica je tokom

---

¹⁷ O učešću legije X Gemina u pomenutim ratovima vid.: A. Betz, *Zur Geschichte der Legio X Gemina, Corolla memoriae E. Swoboda dedicata*, Graz-Köln 1966, 41.

¹⁸ M. Speidel, *Legionaries from Asia Minor, Roman Army Studies* I, Amsterdam 1984, 56 smatra da se Atikova služba u panonskoj legiji uklapa u opštu sliku prema kojoj su dunavske legije popunjavane regrutima iz Azije.

¹⁹ Cf. *RE* I 2442–2447, s. v. *Antiocheia*.

²⁰ A. Schober, *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien*, Wien 1923, n° 72.

²¹ O učešću legije X Gemina u pohodu protiv Parćana 162–166. godine vid.: Ritterling, *RE* XII 1686.

²² W. Pape – G. E. Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig 1911³, 199; *LGPN* I 99; II 86; III A 89.

²³ Pape – Benseler, *GEN* (n. 22), 1619; *LGPN* I 460; II 448; III A 450.

čitavog I veka redovno popunjavana regrutima iz Narbonske Galije.²⁴ Veteran Tiberije Klaudije Saton, koji je takođe služio u Akvinkumu, bio je iz Kambodunuma (*TitAq* 597). U Rimskom carstvu su posvedočena dva naselja ovog naziva – u Reciji i Britaniji. Kambodunum u Reciji je bio centar plemena Estiona i verovatno prvo sedište provincijskog namesnika, pre nego što je taj status dobio grad *Augusta Vindelicorum*.²⁵ Kambodunum u Britaniji je bio vojni logor čija se lokacija traži u okolini Lidsa.²⁶ Čini se da bi u rešavanju pitanja Satonovog porekla prednost trebalo dati Kambodunumu u Reciji, mada se ni istoimeni logor u Britaniji ne može sasvim isključiti. Posebnu pažnju među regrutima legije X Gemina zaslužuje Marko Aurelije Aleksander, konzularski beneficijar na službi u Neviodunumu ili stanici *Praetorium Latobicorum*. Žrtvenik koji je 232. godine posvetio boginji Korifeji, tj. Celesti Avgusti, ukazuje na poreklo iz severne Afrike (*CBFIR* 359). *Caelestis* se identifikuje sa kartaginskom boginjom neba Tanit.²⁷

Među vojnicima koji su tokom II i III veka služili u legiji X Gemina srećemo četvoricu Italika. Trojica su bila unovačena u severnoj Italiji, a jedan u oblasti Marsa. Tit Magije Klement, iz grada *Aquae Statiellae* u Liguriji, služio je u Akvinkumu, na samom početku II veka. Posle časnog otpusta je ostao na mestu gde je okončao vojničku karijeru (*TitAq* 666). Lucije Pontije Primus, upisan u tribu *Aniensis*, bio je iz Vercela u Transpadani. Kao *frumentarius* legije X Gemina bio je stacioniran u Rimu, u *castra peregrina* na brežuljku Celiju (*AE* 1997, 211).²⁸ Treći legionar iz severne Italije bio je Valerije Ursijan iz Akvileje u Veneciji i Istriji. On je sa osamnaest godina regrutovan u legiju X Gemina. Posle pet godina je prekomandovan u pretorijansku gardu, gde je četiri godine služio u prvoj kohorti. Umro je kada je imao otprilike dvadeset osam godina, a na groblju pretorijanaca na Nomentanskom putu u Rimu sahranila ga je žena Justa (*AE* 1912, 89). Atilije Primus je tokom II veka služio u štabu namesnika Gornje Panonije u Karnuntumu. Regrutovan je na teritoriji italskog plemena Marsa, koji su bili upisani u tribu *Sergia* (*CIL* III 11129).²⁹ Dva naj-

---

²⁴ J. C. Mann, *Legionary Recruitment and Veteran Settlement During the Principate*, London 1983, Tables 7, 11.

²⁵ *NP* II 953, s. v. Camobudunum 1. Cf. H.-J. Kellner, Augsburg, Provinzhauptstadt Raetiens, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung* II 5.2, Berlin – New York 1977, 702 sqq.

²⁶ *NP* II 953, s. v. Camobudunum 2. Cf. A. L. F. Rivet, Celtic Names and Roman Places, *Britannia* 11, 1980, 18.

²⁷ F. Cumont, *RE* III 1247 sqq., s. v. *Caelestis*; I. Piso, Zum Kultus der dea Celestis, *ZPE* 99, 1993, 223–226.

²⁸ O *castra peregrina* i frumentarijima vid.: M. Durry, *Les cohortes prétoriennes*, Paris 1938, 25 sqq.; J. C. Mann, The Organization of Frumentarii, *ZPE* 745, 1988, 149–150; N. B. Rankov, Frumentarii, the Castra Peregrina and the Provincial Officia, *ZPE* 80, 1990, 176–182.

²⁹ G. Forni, I confini tre le aree occupate da Marsi, da Peligni e da Atinati nell'Italia Appenninica antica, *Le tribù romane. IV Scripta minora*, Roma 2006, 553.

značajnija grada ove oblasti bila su Maruvijum i Antinum. Na epigrafskim spomenicima posvedočeni su i pod nazivima *Marsi Marruvium*,³⁰ odnosno *Marsi Antinum*.³¹ U modernoj nauci opšte je prihvaćeno mišljenje da je, tokom II i III veka, počevši od Hadrijanove vlade, broj Italika u legijama bio gotovo zanemarljiv.³² Pomenuti natpisi italjskih regruta u legiji X Gemina ukazuju da su oni ipak bili brojniji nego što se obično smatra.

Epigrafski spomenici ukazuju da je legija X Gemina popunjavana regrutima iz Panonije i susednih provincija. U slučaju trojice vojnika moguće je utvrditi samo etničku pripadnost, ali ne i provinciju u kojoj su unovačeni. Gaj Julije Dolens, koji je u drugoj polovini II veka, kao konzularski beneficijar služio u Saloni, bio je tračkog porekla (*CBFIR* 477). Njegov kognomen *Dolens* predstavlja latiniziran oblik tračkog imena *Doles*.³³ Dvojica vojnika legije X Gemina bila su, sudeći prema imenima, keltskog porekla. *Beneficiarius consularis* Aurelije Sekundijan, na službi u stanici *Praetorium Latobiorum*, nosio je keltski signum *Itrius* (*CBFIR* 348).³⁴ Ovo ime je pojedinačno posvedočeno samo u Panoniji i Noriku.³⁵ Istog porekla je po svoj prilici bio i Aurelije Doncije (*AII* 508). Njegov kognomen *Doncius* verovatno pripada galskoj onomastici. Mogao bi biti blizak imenima *Donicius* i *Dontio*.³⁶

Na kraju treba pomenuti i trojicu vojnika legije X Gemina čije poreklo nije moguće odrediti, jer njihovi natpisi ne pružaju dovoljno podataka. Marko Junije Kapiton je bio sahranjen u Albulama u Mauretaniji. Nema sumnje da je služio u veksilaciji legije X Gemina koja je za vlade Antonija Pija učestvovala u suzbijanju pobune u pomenutoj provinciji (145–150. godine).³⁷ U Kapitonovom epitafu je kao *origo* naveden grad *Lindum* ili *Lindus* (*CIL* VIII 21669). Ritterling i Forni su smatrali da je reč o Lindumu u Britaniji.³⁸ Ne treba, međutim, odbaciti ni mogućnost da je Kapiton unovačen u Lindosu na Rodosu. Kao *origo* oružara Gaja Atija Romula, koji je u legiji X Gemina služio početkom II veka, navedena je *Augusta* (*CIL* III 4572). U Rimskom carstvu je posvedočen veći broj gradova sa epitetom *Augusta* u nazivu: *Augusta Bagiennorum*, *Augusta Praetoria*, *Augusta Taurinorum* u Italiji, *Augusta Raurica* u Gornjoj Germaniji, *Augusta Treverorum* u Belgijskoj Galiji. Ne treba odbaciti ni

³⁰ *CIL* IX 3667.

³¹ *CIL* IX 3839.

³² G. Forni, *Il reclutamento delle legioni da Augusto a Diocleziano*, Milano–Roma 1953, 85 sqq.; Mann, *Recruitment and Settlement* (n. 24), 63 sqq.

³³ Kajanto, *Cognomina* (n. 13), 17, 357. Cf. D. Detschew, *Die Thrakischen Sprachreste*, Wien 1957, 146 sq.; Alföldy, *PND* (n. 12), 190.

³⁴ Holder, *Sprachschatz* II (n. 4), 83.

³⁵ *OPEL* II 198.

³⁶ Holder, *Sprachschatz* I (n. 4), 1305 (*Donicius*), 1308 (*Dontio*).

³⁷ Cf. Ritterling, *RE* XII 1685 sq.

³⁸ Ritterling, *RE* XII 1689; Forni, *Reclutamento* (n. 32), 192.

mogućnost da je Romul bio iz grada *Augusta Traiana* u Donjoj Meziji. Poreklo nije moguće precizno utvrditi ni u slučaju Flavija Flavijana (*CIL* III 15196). On je bio upisan u tribu *Tromentina*, kojoj su pripadali gradovi u Italiji i Dalmaciji.³⁹

Oskudni podaci epigrafskih izvora omogućavaju stvaranje opšte slike o regrutaciji legije X Gemina u II i III veku, za vreme njenog boravka u Akvinkumu, odnosno Vindoboni. Izgleda da je popunjavana vojnicima iz Gornje Panonije i susednih provincija (Norik i Dalmacija). Prisustvo četvorice Italika ukazuje da zaključke starijih istraživača o brojnosti regruta iz Italije u legijama posle Hadrijanove vlade treba donekle modifikovati. Čini se da su ipak bili brojniji nego što se pretpostavljalo. U legiji X Gemina je sporadično posvedočeno i prisustvo vojnika iz zapadnih i istočnih provincija Rimskog carstva. Legionari sa istoka verovatno su u Vindobonu dospeli u vanrednim okolnostima. Rekrutovani su kako bi se nadoknadili gubici koje je X Gemina pretrpela u pohodima protiv Parćana ili građanskom ratu Septimija Severa protiv Pescenija Nigera. Vojnici iz Narbonske Galije verovatno su unovačeni u drugoj polovini ili krajem I veka, dok je legija X Gemina boravila u Donjoj Germaniji.

REGRUTACIJA LEGIJE X GEMINA U II I III VEKU

Panonija – 7	Vindobona	2	CIL III 4556 II vek: Mócsy, <i>Bevölkerung</i> (n. 9), 165, n° 152/2. CIL III 4571 (= Neumann, <i>JbVGSW</i> 17/18, 1961/1962, 13, n° 18) II ili III vek. Kao <i>terminus post quem</i> treba uzeti Trajanovu vladu, zbog gentilnog imena <i>Ulpia</i> .
	Karnuntum	1	CIL VI 3625 III vek, na osnovu gentilnog imena <i>Septimius</i> (cf. A. Mócsy, <i>Zum Gentiliz der Neubürger unter Septimius Severus, Altertumskunde und Epigraphik, Festschrift für A. Betz zur vollendung seines 80. Lebensjahres</i> , Wien 1985, 402 sq.; Barkóczi, <i>AArchH</i> 16, 1964, 295).
	Neviodunum	1	AIJ 229 240. godine
	<i>Praetorium Latobicorum</i>	1	AIJ 228 III vek, na osnovu oblika slova: Domaszewski, <i>CIL</i> III 10792.
	<i>Aquae Balissae, pagus Iovista</i>	1	AE 1994, 1770 : Kraj II ili početak III veka.
	<i>Pannonius</i>	1	AE 1941, 166 195. godine

³⁹ W. Kubitschek, *Imperium Romanum tributim discriptum*, Pragae–Vindobonae–Lipsiae 1889, 272.

Italija – 4	<i>Aquae Statiellae</i>	1	TitAq 666 : Prva trećina II veka.
	Vercele	1	AE 1997, 211 : Prva polovina II veka.
	Akvileja	1	AE 1912, 89 III vek, na osnovu oblika slova.
	Marsi	1	CIL III 11129 II vek: E. Vorbeck, <i>Militärinschriften aus Carnuntum</i> , Wien 1954, n° 43.
Noricum – 2	teritorija Solve	2	CBFIR 250 : Prva polovina II veka.
			CIL III 5486 II vek: Mann, <i>Recruitment and Settlement</i> (n. 24), 120, Tab. 17. 3.
Dalmatia – 1	Salona	1	CBFIR 479 : Druga polovina II veka.
Narbonska Galija – 2	<i>Forum Iulii</i>	2	TitAq 728 Početak II veka.
			AE 1978, 784 Početak II veka.
Phrygia – 1	Sebaste	1	SEG 30, 1980, 1489 Vladavina dinastije Severa, verovatno posle 212. godine: Speidel, <i>Roman Army Studies</i> I (n. 18), 56.
Istočne provincije – 1	Antiochia	1	RIU 130 Oko 200. godine: Schober, <i>Grabsteine</i> (n. 20), n° 72.
Kelti – 2	---	2	CBFIR 348 : III vek
			AIJ 508 Karakalina vlada: C. Patsch, <i>Glasnik bosansko-hercegovačkog muzeja</i> 8, 1896, 279.
Tračani – 1	---	1	CBFIR 477 : Druga polovina II veka.
Helenofone provincije ? – 1	---	1	AE 1990, 797 Sredina III veka: Schober, <i>Grabsteine</i> (n. 20), n° 100.
Recija ili Britanija – 1	Kambodunum	1	TitAq 597 : Druga ili treća decenija II veka.
Africa ? – 1	---	1	CBFIR 359 232. godine
Italija ili Dalmacija ? – 1	---	1	CIL III 15196 II vek: Mócsy, <i>Bevölkerung</i> (n. 9), 230, n° 147/1.

SPISAK SKRAĆENICA

AE = *L'année épigraphique*, Paris.

AIJ = A. Hoffiller – B. Saria, *Antike Inschriften Jugoslawiens I: Noricum und Pannonia Superior*, Zagreb 1938.

AArchH = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapest.

CBFIR = *Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarier – Inschriften des Römischen Reiches. Der römische Weihebezirk von Osterburken I*, ed. E. Schallmayer – K. Eibl – J. Ott – G. Preuss – E. Wittkopf, Stuttgart 1990.

CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

JbVGSW = *Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Stadt Wien*, Wien.
LGPN = *A Lexicon of Greek Personal Names*.
NP = *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*.
OPEL = *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum I–IV*.
RE = *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*.
RIU = *Die römische Inschriften Ungarns I–VI*, Budapest–Amsterdam–Bonn, 1972–2001.
SEG = *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Amsterdam.
TitAq = *Tituli Aquincenses I–III*, Budapestini 2009–2011.
ZPE = *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bonn.

Snežana Ferjančić
Faculty of Philosophy
University of Belgrade

RECRUITMENT OF DANUBIAN LEGIONS: X GEMINA

Summary

Provinces on the middle and lower Danube were garrisoned by various legions from the time of their establishment. The continuous presence of soldiers on the border and in the interior accelerated considerably the process of romanisation of the indigenous population. The legion X Gemina garrisoned Pannonia on two occasions. Its first sojourn in the province, in Carnuntum, is dated between 62/63 and 68 AD, and the second one started in 101/102 AD and lasted throughout the second and third century AD.

Epigraphic evidence testifying to the recruitment of X Gemina during its second stay in Pannonia, while it garrisoned first Aquincum and then Vindobona, is rather scarce. It allows us only to glimpse the general patterns of its enlistment. It seems that Pannonia and the neighbouring provinces (Noricum and Dalmatia) should be considered as main areas of conscription. Pannonian recruits were enlisted both in the border zone (Vindobona and Carnuntum), as well as in the interior of the province. The fact that certain soldiers came from the areas of Neviodunum and *Aquae Balissae* implies that the Pannonian legions were enlisted not only in colonies, but in the territories of *municipia* as well.

Inscriptions from Aquincum and Vindobona record a number of Italians and soldiers from the western (Gallia Narbonensis, Raetia or Britannia) and eastern provinces of the Roman Empire. Three legionaries were born in northern Italy, in *Aquae Statiellae*, Aquileia and Vercellae respectively. The fourth Italian was conscripted on the territory of the Marsi. The presence of Italians in X Gemina during the second and third centuries AD suggests that the number of Italian recruits in the Roman legions was higher than presumed by modern scholars. The two soldiers born in the eastern cities – Sebaste in Phrygia and an Antiochia (possibly in Syria or Pisydia) – were conscripted during the extraordinary levies in the eastern provinces. The legion X Gemina participated in the Parthian campaigns of Lucius Verus and Septimius Severus. The losses it sustained in these wars were covered by local recruitment. The

presence of soldiers from western provinces in X Gemina is not easily explained. The two recruits originating from *Forum Iulii* served in Aquincum, at the very beginning of the second century AD. They were probably enlisted while X Gemina was stationed in Germania Inferior. The legion was regularly conscripted in Gallia Narbonensis throughout the first century AD.

